

Summa summárum: rövidesen máris tíz esküdt helye ürtelt meg Pest városában. Az augusztus 3-i közgyűlés tehát szükségesnek tartotta felhívni Teleki Lászlót és két társát arra, hogy az üresedésben levő helyek betöltésére pótlólag jelöljenek még újabb tíz személyt,¹¹ és ők, engedelmességgel a felhívásnak, augusztus 17-én elő is terjesztették az esküdti testület kiegészítésére vonatkozó, immár másodikzbeni indítványukat is. A közgyűlés pedig ezúttal is vita nélkül magáévá tette előterjesztésüket s ennek megfelelően (megint a sorsra bízva annak eldöntését, hogy az újonnan javasoltak közül ki melyik lemondott esküdtnek lépjen a helyére, vagyis melyik osztályba kerüljön) határozatba foglalta, hogy ezentúl

Bánóczy József (I) helyett
 Bereznay István (II) helyett
 Flór Ferenc (III) helyett
 ifj. Gross Ferenc (III) helyett
 5 Horváth Károly (III) helyett
 Katics Ádám (I) helyett
 Pfeffer János (II) helyett
 Polgár Károly (IV) helyett
 Thaisz Elek (I) helyett
 10 Vrhovszky Mihály (II) helyett

Madas Károly ügyvéd,
 Piperkovics Péter ügyvéd,
 Kaján Sándor ügyvéd,
 Balogh Pál gyógytutor,
 Geréb Rudolf ügyvéd,
 Karlovsky Zsigmond ügyvéd,
 Orsovenszky Károly gyógytutor,
 Dobos József ügyvéd,
 Kapczy Tamás ügyvéd és
 Petőfi Sándor költő

lesz tagja a sajtóvétségek elbírálására hivatott pesti esküdtszéknek.¹²

Igy hát Petőfi, ha március 16-án és május 22-én nem is, ekkor, augusztus 17-én végre mégis bekerült a sajtóbíráskodás intézői közé. Azt, hogy most miért esett rá a választás egyszerre, persze éppúgy nem tudjuk megmondani, amint azt sem tudtuk volt tisztázni, miért mellőzték korábban. Annyit azonban — s végeredményben ez a fontos — láthatunk enélkül is, hogy korábbi mellőztetéséért illetéknéppen legalább utólag megkapta az őt megillető kárpót-lást, ha ez természetesen egyáltalán nem kárpótolhatta is azokért a sokkalta jelentékenyebb és megbélyegzésre is sokkal inkább rászolgáló — mert nem ellenségeitől eredő — bántalmakért, amelyek 1848-ban oly szembeszökő sorozatossággal érték az európai forradalom legnagyobb költőjét.

Spira György

Látogatásom Ady Endrénél

Ady Endre életében voltak olyan fehér intermezzók, tűnő ütemek, szelíd pauzák, amelyek még feljegyzésre érdemesek. Ártatlan epizódok is előfordultak Ady Endre mohó élet-tivornyájában.

Visszapillantó önvallomással világítom meg Ady Endre közelségébe való jutásomat.

Egy kis sovány iskoláslány tűnik fel előttem a gyönki udvaron. 12—14 éves. Társnői hiába hívják játszani, — térképre hajol, földgömbjén kutat olvasmányai nyomán. Látogató-ban, az öregek közt ülve, csillogó szemmel hallgatja a 92 éves Halasyné Sass Zsófia nagyasszonyt, aki Petőfit barátilag ismerte, akihez Petőfi verset írt (Uzd-Borjád). Híres írónők: Ada Negri, Mme de Staël lelkesítik. 16 éves korában írja első újságcikkét: a nőkérdésről. A női önállóság elvét vallja, s leszögezi, hogy a nők helyzete, megbecsülése a népek műveltségének fokmérője. A vidéki szerkesztő csodagyermekként dicséri világirodalmi jártasságáért. Mint 8. gimnazistát az agg Rudnay Józsefné Veres Szilárda (az Orsz. Nőképző Egyesület elnöknője) március 15-i önképzőköri novellájáért (Lovassy Lászlóról) homlokon csókolja és Veres Pálné dedikált élet-rajzával megajándékozza. Az érettségijén magyar tanára egy halom újságcikkét helyezi az elnök (Erődi Béla főigazgató) asztalára, aki Mikes stílusával példáz neki. — Édesapja hatására korán és nagy kedvvel írogat.

Ebben az időszakba esik, hogy élénk eszű testvérhuga eldicsekszik előtte: „Megismer-kedtem Molnár Ferencel!” — (Bizonyosan felsőleányiskolás autogrammkérés útján.) — „Mol-nár Ferencel!” — csattan fel —, „én pedig megismerkedem Ady Endrével, a legnagyobb mai magyar költővel! Fogadjunk!”

¹¹ Mindezekre az előző jegyzetben idézett jegyzőkönyvi bejegyzés.

¹² Erről KJK 1848. aug. 17., 12382. sz., FL PVL Tjk 1848, valamint Rottenbiller Leopold (ekkor már polgármesterként jegyzett) nyomtatott hirdetménye, Pest, 1848. aug. 17., OL 1848—49-i és emigrációs-nyomtatványok gyűjteménye. A fenti felsorolásban az új esküdtek nevének írásmódja az itt említett, a le-mondottak nevéé — az egyöntetűség kedvéért — a 9. jegyzetben idézett nyomtatvány szövegét követi.

Ady költészetét akkoriban „Az Illés szekerén” című verskötete sugározta felém. 8 gimnazista koromban egyik joghallgató lovagom ajándékozott meg a szép kis bordó színű könyvvel.

Csodálatos nyelvű, mély, magányos szomorúsága a szívembe zendült.

Ady Endre életrajzáról akkor még édeskeveset tudtam — töréseit, sötétségét, a halál-
virág-csókós Léda-dalokat a maguk valóságában nem is értettem.

Ha Ady Endre megismer — képzeletem, akkor már ugyanis egy nyugatos ifjú költő (György Mátyás) Ligeia-verseket írt hozzám —, talán megszeret és feleségül vesz. Szentül hittem, hogy előbb vagy utóbb csakis nagy író vagy művész felesége lehetek. Szendrey Júliára gondoltam, de felbuzgott bennem az elhatározás, hogy én az Ady Endrének nevet soha, senki más férfiért el nem cserélném.

Igen kedves levelet írhattam Ady Endrének, mert az egyetemre címzett, két oldalt sűrűn teleírt névjegyén meleg hangú válasza így hangzott:

A borítékon: Mányoky Vilmának/Múzeum-körút 6—8 sz.

A levélbélyeg kelte: 1913. nov. 16.

„Ne levele meg nem becsülésének vegye ezt a kurta választ, kedves Mányoky Vilma, de tudja be öt nap óta tartó új szenvedéseimnek: a szívem kezd nyavalyáskodni. Meg kell neki gyógyulnia, amíg akad még olyan nemes, forró, bánatos valaki, mint amilyenek magát leveléből látom. Három hét óta kimenekülve Pestből, egyedül élek szomorú, remete várúrként a Hűvösvölgyi Park-pensionban. Van telefonszáma. Legbiztosabban déli egy-két óraker találhat a telefonnál. Minden zimpátiám és előre is nyugodtan érzett és előlegezett hálám a Magáé. Szeretettel Ady Andre.”

Nagyon büszkén és hálásan dobant meg a szívem az Ady-levél olvasásakor. Hiszen néhány napon át izgatottan lestem az egyetem portása névjegyzékén, kapok-e választ Adytól.

Amikor a jelzett időben felhívtam a Park-penziót, Ady maga jelentkezett a telefonnál. A fülemben, a lelkembe hatolt feledhetetlenül Ady lágy, rokonszenves, fátyolos férfihangja. Ady meghívott, hogy látogassam meg Tusculánumban. Levelem nagyon felkeltette érdeklődését. Mondta, hogy őt több diáklány felkeresi. Naivságomban ez megnyugtatót.

A következő telefonáláskor megbeszéltük látogatásom napját, idejét. Elmagyarázta, hogyan menjek. Ajánlkozott, hogy vár a villamosmegállónál. Ezt nem fogadtam el, nehogy esetleg megvárákoztassam. Szerettem az egyedülvaló utakat, kereséseket.

November utolsó rozsdavörös leveleit hullatta lábam elé, mikor a késő őszi délután, november 26-án kiszálltam a hűvösvölgyi villamosból és felfelé siettem a Hidegkúti útra. —

Szívemben zsongott ez az Ady-dal:

„Fakó gyepét, kínlódó lombját,
Őszi virágát
Láttam ma a szigetnek
S fakó gyepét, kínlódó lombját,
Őszi virágát
Legény-volt őszi szívemnek.”

Nyirkos magányt lehelt rám a penzió letarolt, nagy kertje. Az épület folyosóján nem volt senki, és zavartalanul felsiettem a fakorlátos lépcsőn. Az I. emeleten jobbra az ajtószám jelezte, hogy Ady Endre rejtélyes szobája előtt állok. Kopogásomra feltárult az ajtó, s elfogódott kislányos alakom felé lendült Ady Endre halvány, puha, ideges üdvözlő keze.

Én csak nagy, szomorú, meleg diószemeit láttam és dús sötét haját, aztán az egész kunfajta, széles arccsontú s kissé lapos orrú sárgás arcát, gödörrel jelzett állát figyeltem, s rám piroslott szép vágású, szeszélyes, húsos szája. Úgy találtam, hogy arckifejezése szebb, kedvesebb, lenyűgözőbb, mint fényképeim. Közvetlen, viláfgias modora hamar eloszlatta tartózkodásomat.

Szinte magam előtt látom a két oldalt ablakos, tágas, kékfalú szobát. Jobbról kettős ágy, a szemközti ablaknál az íróasztal s hosszában divány, a mosdón parfümöm üvegek.

Első megjegyzésem buta, nyárspolgáriás beidegzésű volt: „Jé, minek két ágy a szobájában, hiszen nőtlen ember!”

— „Így kényelmesebben, jobban fekszem” — felelte mosolyogva. — A bal oldali ablak előtti kis asztalnál mutatott helyet, a karosszék felé intve. Cigarettaival, nagyszemű szőlővel kínált. Társalgásunk egyre hangulatosabb lett.

Tanulmányaimról Párizsra terelődött a szó (ami akkor még csak ábrándkép volt nekem). Megkért, hogy fordítsak le előszóval egy francia levelet, mert — mint mondta — lusta kisillabizálni. Franciául csak addig tud, amíg Párizsban van. Amilyen könnyen megtanulja a francia

nyelvet, olyan gyorsan felejtí. — Eszmecserénk során egyik szép mondására vonatkozólag megkérdezte, tudom-e honnét idézett.

„Jobb a szomorúság a nevetésnél, mert az orcánk szomorúsága által jobbá lesz a szív.” (Préd. Kve.)

Restelkedve nemet intettem. (Musset hasonló gondolatára céloztam.) „— A Bibliából — oktatott ki, szinte rámpirítva —, a könyvek könyvéből. A mindenek felett való nagyszerű műből.” Lelkemre kötötte, hogy forgassam én is naponként a Szentírást. A költészet és bölcsesség örök kincsébányája az. Egy buzgó prédikátor nem szólhatott volna nagyobb gyönyörűséggel a szent könyvről, mint Ady Endre, a református papok ivadéka. Tudjuk, milyen nagy szerepet játszott Ady lelkivilágában a Biblia. Mindig keze ügyében volt.

Tetszett neki, hogy egy valláson vagyunk, hogy a mi családunk is a kálvinista papok egész sorával dicsekedhet, és hogy Mányoky Ádám apja is ref. lelkész volt.

Verseiről beszélgetve említette, hogy új kötete készül sajtó alá. (Ki látott engem?)

Kiderült, hogy novelláit nem olvastam. Pedig igen fontos, az övé, szerelmese ez a könyv, „melybe annyi Ady-dal temetődött el”. Elő is vett nyomban egy új példányt, s felolvasta az Előszóból: „Hiszek abban hogy az igazi zene, az igazi dal onnan száll, ahol már a Halál a, birtokos úr.” Akik a versíró Adyt becsülik, hallják ki e könyvből a Halál dominiumáról hazabandukoló aratók énekét. Szóval, szeretettel nézzék az ilyen Ady-verseket is kissé ködszerű, történes-kosztúmeikben. Hiszen alapjában semmi nem történik a világon, csak amit érzünk, de *Igy is történhetik* (1910). Ő megkezdte s folytatnom kellett „Mikor Bodrit legyőzték” című novellácskáját. (Ez a kis fiú Ady koraóró ösztöneiről szól, Ady Endre esete a 8 éves Tabody Kláival.) — „Ebből a könyvből legjobban megismerhet engem” — szölt, s a nap emlékére beírta ceruzával — kissé reszketősen — az első fehér oldalra:

1913. nov. 26. / Hűvösvölgy / Vilmának — Ady.

Nagy költőnkre láthatólag mélyebben hatottam, mert hajkoronámat és — szerinte — mélynézésű dióbarna szememet édesanyjához hasonlította. Ez az „Édes”-sel való összehasonlítás nagyon meghatott és jóleső melegséggel járt át.

A Biblia szavaival erősítette, hogy a nő legszebb ékessége a hosszú haj. „A török nők haja a hennázástól olyan szép vöröses árnyalatú” — jegyezte meg. (A henna szót tőle hallottam először.)

Női arcképeket láttam a kis könyvespolcon, céloztam arra, hogy mért nem házasodik meg. Egy nagy keretes fényképre mutatott, amely egy gyermeke ölelte fiatal anyát ábrázolt. — „Ezt az asszonyt elvenném” — mondta komolyan —, „ha elválna férjétől” (Mylitta). Hozzáfüzte, hogy a rajongó „kis csucsai leány” is felkerüsi leveleivel (a svájci intézetből hazatért Bonca Berta, Csinszka).

Szívem, agyam rostjaiba hatolt Ady Endre minden szava, mozdulata, panasza és nevéte. Büszkén boldogan zártam emlékezetembe az Adynál töltött órá ártatlan flörtel színezett minden egyes komoly-vidám percét.

A második, a decemberi látogatásom emléke már nem ilyen derűs.

Pontosan érkeztem ezúttal. Amint az elhagyatott, kopár kerten áthaladva beléptem a penzió ajtáján, az előcsarnok széles falépcsőjén, szemben velem éppen lefelé jött Ady. Mozgó alakját most jól szemügyre vehettem. Vállas, zömök felsőtestét aránytalanul vékony, gyenge lábszárak hordozták. Imbolyogva, bizonytalanul, kényesen lépegetett, hímálva magát, „két rossz, táncoló” lábán. Most is választékosan volt öltözve, de nyakkendője hiányzott.

Most egy merőben más Adyra döbbsentem. Egész lénye, viselkedése ellenkezője volt a múltkorinak. Álmatag, szép nagy bús szeme kidülledt fénytelenül, sápadt arca feketés-sárgán rámijesztett. Hangja tompa, rekedt, borszagú volt. Olyan volt, mint egy bukkott arkangyal.

„Talán beteg”? — szaladt ki számon köszönés helyett. „A régi gégehurutom kínoz és a szívem” — felelte szenvedőn.

Szobájában üres borosüveg árulkodott az asztalon. A díványra feküdt, kért, hogy ne vegyem udvariatlanságnak és hogy üljek melléje. Sajnálkozva simogattam halántékára hajló, sűrű selymes haját, mint nagy, lázas gyermekét. Eleddig ismeretlen részvét, aggodalom sirt fel bennem. Ő kezemet csókolta.

S aztán hirtelen magához vont. Rémülten viaskodtam, menekültem. „S én most elmegyek” — mondtam riadtan.

„Pedig mind ezért jönnek el hozzám . . . a kis női csukák . . .” mentegetőzött. Szépszatírfeje ráncosodálkozott. Feltúrta alacsony nyakára ruhája gallérját, s kabát és kalap nélkül kísért le a villamosmegállóig a korán sötétedő téleleji délután. Hiába ellenkeztem, rettegtem, hogy így még jobban meghül.

Ez volt Adyval első és utolsó sétám. Belémkaroltan vezetett a csúszós útszélén. A csípős levegő lehűtötte sértődésünket.

Már hó terpeszkedett a Hívősvölgyben. Ady Endre megállt lent a keresztútnál. Alakja most hatalmasnak tűnt fel mellettem. Különös fensőbbeséges szépség, jószág öntötte el vonásait. Fölem hajolt. Két kezébe fogta forró arcomat. Rám égette szomorú mély tekintetét. Csókot nyomott a homlokomra, a két szememre, csukott ajkamra. „Keresztet csókoltam rád” — mormolta. „Kereszttel hagyjak itt.”

Markával összefogta felgyürt gallérját, s még egyszer búcsút intve visszafordult a homályban. Elkáprázva bámultam utána.

Rövidesen aztán értesültem az újságokból, hogy a beteg Ady Endre kezelésre kórházba (Új Szt. János) vonult. Mimózát küldtem neki (de tévedésből a Liget-szanatóriumba), néhány együttérző sorral. Adyt többé nem láttam. De sorsát szívemen viseltem.

Közel 50 éve őrzöm féltve Ady Endre gyöngyírásos levelét, dedikált novellás könyvét, s el-elolvasom a „Kis Senkimnek” küldött versét (Ki látott engem?).

Új Tavasz ez

„Az ősz, melybe ellátogattál
Kíváncsian és vágytalanul,
Késő, s mégsem a régi kopár Ősz,
Melyre már csak a Tél hava hull;
Új Tavasz és új ígéret ez.

Oly kicsi vagy, s oly nagy bennem,
Zok-szó minden, ami utánad készlet,
Jajong, biztat, űz és futtat utánad:
Ma Te vagy az életem és az Élet:
Oh, új Tavasz, be nagyon téli vagy.”

R. Mányoky Vilma

József Attila „hibás” Wolker-fordítása

József Attila hat Wolker-verset fordított magyarra, köztük a „Balada o očích topičových” (Ballada a fűtő szemeiről) címűt. E vers egy sorának értelmét József Attila az ellenkezőjére változtatta. „Dělník je smrtelný, práce je živá” (A munkás halandó, a munka élő), hangzik az eredetiben,¹ s a magyar költő fordítása szerint: „A munkás halhatatlan, a munka él.”²

E fordítás magyarázatának már viszonylag gazdag irodalma van. Kovács Endre értelmezése mind a mai napig elfogadható és kiindulópontul szolgálhat: „... József Attila Wolkernek »a munkás haladó, a munka élő« tézisént a vers eszmei hatása szempontjából kevésnek találta.”³ Cseh részről a cseh—magyar kapcsolatok érdemes kutatója, Richard Pražák szövegkérdéshez: „Talán itt (József Attila) még jobban hangsúlyozni akarta a nagyszerű végkövetkeztetést és így egészen kimondani azt a gondolatot, mely valójában e vers rejtett mottója.”⁴

Ha most hozzászólók ehhez a kérdéshez, teszem azt azért, hogy egyrészt a kelet-európai koncepció fényénél élesebben kitűnjön a Kovács Endre által felvetett gondolat, s másrészt hogy megpróbáljam bebizonyítani, hogy Wolker versének nincs semmiféle rejtett mottója, és hogy miért szinte törvénytörő József Attila első pillantásra önkényesnek tűnő változtatása.

A „Balada o očích topičových” először 1922 márciusában jelent meg a „Host” című folyóiratban. Ahhoz, hogy megérthessük az ominózus két sort, egyedül ezt a verset kell megvizsgálnunk, kiszakítva abból a kötetből, melyben 1922 októberében megjelent (Těžká hodina Nehéz órában), mivel Wolker eszmeileg e kötetben belül sincs egy színvonalon, szinte egyik versről a másikra fejlődik.

A Wolker-életmű értékelésekor a felszabadulás utáni „3. Wolker-vitában” ez a vers konkrétan kétszer is szerepelt. Először a reakciós kritika részéről ellátták a „szociálisan szentimentális” jelzővel,⁵ majd Václav Pekárek így védelmezi meg: „... — a munkás halandó, a munka élő — sorokban a munkát értékeli (Wolker) ilyen magasra mint az emberi társadalom alakításának alapelvét.”⁶ Kovács Endre hasonlóan ír erről idézett tanulmányában: „Itt a munkás önfeláldozásának tudata van hivatva elmélyíteni, kiemelni, hangsúlyozni a munka értelmét és hivatását.” A két utóbbi magyarázat csak akkor lenne elfogadható, ha a munka nem a munkás halála árán élne. Wolker versében egy olyan eszmei gyengeségről van szó, melyet Julius Fucík jellemzett a legtalálóbban: „Wolker és a korabeli ifjú költők túlnyomó többségükben ismertek már annyit a marxizmusból, hogy nem akarták ama kérészeletet élni.

¹ Jiří WOLKER: Básně. Státní nakl. krásné lit., hudby a umění. Praha, 1953. 145.

² Cseh és szlovák költők antológiája. Bp., 1936. Renaissance-kiadás.

A vers legutóbbi, 1959-es kiadásában (A modern cseh líra kincsesháza. Bp., Európa) „visszajavított” formában szerepel a két sor: „A munkás halandó, a munka él.”

³ KOVÁCS ENDRE: József Attila és Jiří Wolker. It. 1949. 140—147.

⁴ RICHARD PRAŽÁK: Attila József a Jiří Wolker. Nový život, 1955. 664—665.

⁵ OTA JAHODA: „Wolker pracujícím” Kritický měsíčník, 7 évf. 17—18. sz. 397—401.

⁶ VÁCLAV PEKÁREK: Jiří Wolker a socialistický realismus. Nový život, 1949. 1. sz. 65—69.

De nem annyit, hogy forradalmárokka váltak volna. Már nem hitték, hogy a világ az ő fájdalomuktól szenved, azonban abban kerestek kibúvót, hogy most nekik maguknak kell szenvedni a világ fájdalmától. Azt gondolták, hogy a forradalom áldozat. . . , és arra törekedtek, hogy a forradalomhoz való viszonyukat mint önfeláldozást éljék.⁷ Fučíknek itt annyiban nincs igaza, hogy az elmondottakat az egész Těžká hodina kötetre vonatkoztatja. Ezenkívül figyelembe kell vennünk, hogy 1934-ben írta ezt a cikkét, tehát már a poetismus öröm-forradalom felfogása után. (Nezval például a Památce Vladimire Iljiče Lenina c. versében, a Wolker halála évében, 1924-ben megjelent Pantomíma című kötetében így ír Leninről: „V zátiši promenád hoří barikády | Tehdy se narodil moderní Dionysos | za zvukú šarlatových varhan z Moskvy.” (A sétányok csendéletében barrikádok lobognak | Akkor született meg a modern Dionysos | a moszkvai skarlát-orgonák hangjánál.) De a Balada o očích topičových-ra áll Fučíknek ez a véleménye. Felmerül a kérdés: miért olyan népszerű és nagyhatású ez a költemény, az elmondottak ellenére is? Egyrészt az alapötlet szépsége, ami megfogja az olvasót. S ezt az ötletet felfedezhetjük az „önfeláldozás-költészet” olyan nagy ellenzójénél is mint Nezval. Az 1926(!)-ban megjelent Básně na pohlednice kötet egyik négysorosában (Lampion) ezt olvashatjuk:

„Mozoly září v barvách lampionů
z dělnických rukou letí do salonů”⁸
A tenyér kérgei ragyognak a lampionok színeiben
munkáskezekről a szalonokba repülnek.

Másrészt a Balada o očích topičových nagyon is beletartozik abba a fejlődés-sorba, amelyen a cseh proletár-költészet átment. „Az egyetemes történelmi-kulturális fejlődés során a proletár szemléleti formáig eljutó ember felismeri, hogy ember és külvilág alapviszonyában a korábban döntő szerephez jutó természet helyét egyre inkább valami más foglalja el: a dolgok, a tárgyak világa.”¹⁰ A cseh proletárköltszet is bejárja ezt az utat, először St. K. Neumann Whitmann-és Verhaeren-ihletésű civilizációs-költészetében még az első világháború előtt, majd a világháború után jelentkező fiatal proletárköltő-nemzedék műveiben. Elég ha az effajta versek közül talán a legszebből, Josef Hora Most (Híd)-jából idézek, mely a Strom v květu kötetben, 1920-ban látott napvilágot:

„Směje se mrazům a lidské své jistoty pln,
v třesku zim, v léta jasu,
metafysiky prost,
podobou člověku, má jeho krásu
a houževnatost.

Tot' most.”¹¹

Kineveti a fagyokat, és emberi biztonsággal teli,
a tél dörrenésében, a nyár ujjongásában,
mentes minden metafizikától,
az emberhez hasonlatos, emberi a szépsége,
és álhatatossága.

A hídé.

Wolker a tárgyalt versben már túljut egy lépéssel ezen a fokon, s munkás és az idegenné lett világ, a munkás által teremtett világ között drámai viszonyt lát meg, amiben azonban még alulmarad a munkás.

Többen rámutattak már a kelet-európai irodalmak fejlődésében fellelhető rokonságra. Nem pusztán hatásokról van szó, de a jelen esetben nem is egyszerűen párhuzamos fejlődésről. A kelet-európai proletár-költészet egységes vonalnak fogható fel, amely — durván — az 1917-ben meghalt litván Janónistól egészen a bolgár Vapcárovig terjed, s ez alatt az idő alatt összhangban és függően az adott országtól, kortól és a költő egyéniségétől stb. befutja azt a pályát, melyet sémában így lehetne ábrázolni: a költő, aki a proletárról ír — a költő, aki a proletárnak ír — a költő, aki proletárként ír. Ez a fejlődés párhuzamos az előbb vázolttal: a külvilág, a munka és az ember, a proletár viszonyának fejlődésével. Csak a proletárként író költő tud újra úrrá lenni az elidegenedett világ fölött. Wolker a „proletárnak” és a „proletár-

⁷ JULIUS FUČÍK: Jiří Wolker po desíti letech. Rudé právo, 1934. 4. sz. 8.

⁸ VÍTĚZSLAV NEZVAL: Dílo I. Československý spisovatel, 1957. 119.

⁹ I. m. 173.

¹⁰ TAMÁS ATTILA: Eszmélet (József Attila költői világképe.) — Tanulmányok a magyar szocialista irodalom történetéből. Bp., 1962, Akad. K. 372—399.

¹¹ JOSEF HORA: Kořist smyslu. Československý spisovatel, 1957. 157.

ként” mesgyéjén van, s csak legnagyobb költeményeiben emelkedik a proletárrend világalakító csúcspontjaira, mint például a *Moře* (Tenger) című versében: „Svět jsou jen ti, kteří jej žijí, by z něho živi byli, moře jsme my, dělníci zvládných svalů, cízí i zdejší, my, skutečnost jediná, skutečnost nejskutečnější!” „a világ nem más, mint azok kik benne élnek, hullámzó izmú munkások itt és idegenben, a legvalóbb valóság vagyunk, mi vagyunk a tenger.”¹³ (Marék Antal ford.)

József Attila fordításának időpontjáról így vall Szántó Judit: „... legtöbb Wolkerfordítása is elkészült már 1931—32-ben. A 32-ben Gödön tartott illegális találkozón József Attila már szavalta... Wolker verseit. (Pl. Ballada a fűtő szeméiről.)”¹⁴ Tehát kb. tíz évvel az eredeti megszületése után költi át magyarra József Attila azt a költőt, akiben „saját költészetének érlelőjét találta meg.”¹⁵ (Érdes, hogy a kelet-európai proletár-költők közül éppen Wolker volt a legnagyobb hatású. József Attilán kívül foglalkoztatta és inspirálta még N. J. Vapcarovot is.¹⁶) S hogy az ábrázolt kettős fejlődés tekintetében hol tartott ekkor József Attila, arra nézve idézek Tamás Attila tanulmányából: „József Attilánál nem formális szerkesztésmód állítja a végtelenbe táguló kozmosznak mintegy a közepébe az embert. Az ő világának *valóságos középpontja* az ember, akiben a végtelen anyag öntudatra ébred. Az ember, aki még csak híd alatt ógyelgő hajléktalanként, de azért már úgy „méri a téli éjszakát, mint birtokát a tulajdonosa”, akiben az emberidegen társadalmi rend közepette is napszülte emberi vágyak élnek, akiben az „egész éj” terhe alatt sem huny ki a figyelő, éber értelem tiszta fénye, az ésszel fölfogott emberiség világossága.”

József Attila maga is a wolkeri mű folytatójának érezte magát, és joggal javította ki azt, amit kijavítani a korai halál gátolt meg Wolkernek. A cseh proletárköltő legszerveesebb folytatója a „proletárként” író magyar József Attila volt.

Talán ebből az elemzésből is kitűnik, hogy a kelet-európai szemléletű vizsgálódás nemcsak két költő esetleges konkrét kapcsolatának teljes megértéséhez ad kulcsot, hanem magának a költői életművekről, egyéniségekről formált képnek teljessé tételéhez is hozzájárulhat.

Bojtár Endre

Egy „virágének” szövegtörténetéhez

Több, mint egy évtizeddel ezelőtt Istvánffy Miklós latin nyelvű kéziratai közül kétsornyi magyar szöveg került elő:

kinchbe nagiob kinch ninch
kinék zive banatba ninch

A felfedező Szabolcsi Bence szerint virágének- töredékről van szó, amelyet 1560—1570 táján jegyeztek le.¹ Azóta sokáig nem foglalkozott e szépen csengő két sorral senki.

Újabbán Kardos Tibor nyilatkozott róla,² láthatóan magasra értékelve ezt az „Istvánffy Miklós lejegyezte virágéneket”, melynek jelenleg ismert törmelékét egyébként — analog példára hivatkozva³ —, „versrefrénnek” tartja. Mivel Kardosnál ez a két sor már egy irodalomtörténeti koncepció fontos részévé — majdhogy nem hordozójává — vált, szükséges néhány kiegészítő megjegyzést fűznünk a szöveg eddig meg nem vizsgált geneziséhez.

Valószínű ugyanis, hogy ez az egyesek által „virágénekek” tartott töredék eredetileg nem virágénekhez tartozott és nem is versrefrén volt, hanem egy középkori egyházi népének kezdősora lehetett. 1506-ban már ismeretes volt a *Zenth enek ky dicheri zyz Mariat ees az ő zenth Fyat* című ének,⁴ amelynek 9. versszaka így kezdődik:

[J]esus nagh felsegös keench
kynel zebb ees iobb nynch

(Winkler-kódex. 341.)

Mivel a magyar nyelvű középkori himnuszok közül szinte egyedül a népéneknek éltek tovább évszázadokon át, esetleg feltehető, hogy a XVI. század folyamán, 1506—1570 között e két sor folklorizálódva, új szöveggörnyezetbe került és esetleg szerelmi énekekkel is kontaminálódhatott.

V. Kovács Sándor

¹² I. m.

¹³ A modern cseh líra kincsháza. Wolker 44. — Bp., 1959, Európa.

¹⁴ SZÁNTÓ JUDIT: József Attila műfordításai. Bp., 1954, Múzeumi Füzetek. 3.

¹⁵ SZÁNTÓ JUDIT: i. m. 11.

¹⁶ ZDENĚK URBAN: Kotázce vztahu N. I. Vapcarova k poesii Wolkeru. Acta Universitatis Carolinae, Slavica Pragensia, I. Praha, 1959. 283—289.

¹ Adalék a XVI—XVII. századi magyar irodalom- és zenetörténethez. Új Zenei Szemle, 1952. 111. 11—13.

² ItK 1964. 115.

³ BARTÓK BÉLA—KODÁLY ZOLTÁN: Népdalok. Bp. 1921. 13.

⁴ Középkori magyar verseink. Kiad. HORVÁTH CYRILL. Bp. 1921. 105. (RMKT I. 2. kiad.)